

การถ่ายทอดดนตรีพื้นเมืองล้านนาของเจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่
TRANSMISSION OF LANNA TRADITIONAL MUSIC
BY PRINCE SUNTHORN NA CHIANGMAI

ทศพร จันทร์เลิศ¹ ภัทรวดี ภูชฎาภิรมย์²

Thodsaporn Chanlerd¹ Patarawdee Puchadapirom²

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง การถ่ายทอดดนตรีพื้นเมืองล้านนาของเจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาชีวประวัติและผลงาน การพัฒนาและการถ่ายทอดดนตรีพื้นเมืองล้านนาของเจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า เจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ เกิดและเติบโตในตระกูลเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ จึงได้เรียนดนตรีพื้นเมืองล้านนาและเรียนเครื่องสายไทยในคุ้มหลวงมาแต่เยาว์วัย เมื่อได้รับเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีพื้นเมืองล้านนา ของวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ จึงนำระเบียบวิธีการบรรเลงของวงดนตรีไทยมาใช้กับวงสะล้อ ซึ่ง ทั้งการพัฒนารูปแบบการจัดวง การพัฒนารูปแบบการประสมวง พัฒนาขนาดและระดับเสียงของสะล้อและซึง ส่งผลให้วงสะล้อ ซึ่ง มีแบบแผนการบรรเลงที่มีมาตรฐาน รวมทั้งการบันทึกโน้ตเพลงพื้นเมืองล้านนา และนำลูกบิดกีตาร์ มาใช้กับซึง ทำให้ระดับเสียงไม่ลดระหว่างบรรเลง

เจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ ถ่ายทอดความรู้ดนตรีพื้นเมืองล้านนา ให้กับนักเรียนวิชาเอกดนตรีไทย วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่และลูกศิษย์ในกลุ่มช่างสร้างเครื่องดนตรี การถ่ายทอดเริ่มจากการสาธิตให้ดูและการนอ่ยเสียง แล้วจึงถ่ายทอดเพลงในกลุ่มเพลงพื้นฐาน กลุ่มเพลงชั้นกลางและกลุ่มเพลงชั้นสูง การถ่ายทอดการบรรเลงรวมวง รวมถึงการถ่ายทอดกลวิธีในการบรรเลงแบบดั้งเดิมของดนตรีพื้นเมืองล้านนาและนำกลวิธีพิเศษของดนตรีไทยมาใช้ในการบรรเลง แบบแผนการบรรเลงสะล้อและซึงของเจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ ยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีสายการสืบทอดสำคัญคือ ลูกศิษย์ในวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ เนื่องจากส่วนใหญ่ประกอบอาชีพครูดนตรีไทย ทั้งในวิทยาลัยนาฏศิลป์และในโรงเรียนเขตภาคเหนือ

คำสำคัญ: การสืบทอด, ดนตรีพื้นเมืองล้านนา, เจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่

¹ นิสิตระดับปริญญาโทบัณฑิต หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาดุริยางค์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
aonaonaonaonaon1312@gmail.com

² Student, Master of Thai Music, Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University, aonaonaonaonaon1312@gmail.com

³ อาจารย์ที่ปรึกษา, รองศาสตราจารย์ ดร. ประจักษ์ศิลปาคม ภาควิชาดุริยางคศิลป์ไทย กรมการศาสนาผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางวัฒนธรรมดนตรีไทย, คณะศิลปกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย patarawdee@hotmail.com

⁴ Advisor, Associate Professor Dr., Thai Music Department, Committee, Center of Excellence for Thai Music and Culture, Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University, patarawdee@hotmail.com

Receive 14/10/64, Revise 07/12/64, Accept 15/12/64

Abstract

The article titled “Transmission of Lanna Traditional Music by Prince Sunthorn Na Chiangmai” examines 1. the life history and work of Prince Sunthorn Na Chiangmai, 2. the development of traditional Lanna Music and 3. the transmission and the inheritance of Lanna traditional music of Prince Sunthorn Na Chiangmai. This research employed qualitative research methodology. The results showed that Prince Sunthorn Na Chiangmai was born to and raised by the ruling family of Chiang Mai. He received Lanna and Thai traditional music training at an early age from the khum luang palace. After receiving an invitation from the Chiang Mai College of Dramatic Arts to serve as a Lanna traditional music specialist, Prince Sunthorn incorporated Thai traditional music practices to the teaching of salo ensemble. There he standardized instrument organization, ensemble setup, the sizes and tuning system of salo and sueng. This resulted in a theorization of the salo and sueng ensemble in terms of performance practices, instrumentation, ensemble setup and the notation of Lanna Traditional Music. He also initiated the installation of guitar tuning pegs into a sueng for a better tolerance of string tension.

Prince Sunthorn Na Chiangmai taught Lanna traditional music to students majoring in Thai classical music and music instrument making. His teaching methods included juxtaposing between playing instruments and singing (noi siang) at a rudimentary level before proceeding to teaching basic, intermediate, and advanced pieces accordingly. He was noted for combining the Lanna traditional playing techniques with those of the Thai traditional music. The pedagogy conceived by Prince Sunthorn Na Chiangmai is still used today. The most prominent musical lineage of Prince Sunthorn Na Chiangmai consists of the Chiang Mai College of Dramatic Arts alumni who have become teachers in various campuses of the College of Dramatic Arts as well as in the local schools across Northern Thailand.

Keywords: Transmission, Lanna Traditional Music, Prince Sunthorn Na Chlangmai

บทนำ

ดนตรีพื้นเมืองล้านนา เป็นดนตรีที่ใช้ประกอบพิธีกรรมและเพื่อความบันเทิงต่าง ๆ ของผู้คนในล้านนา เป็นเครื่องดนตรีที่สร้างขึ้น เป็นรูปแบบง่าย ๆ โดยได้รับการวิธีการและแบบอย่างจากบรรพบุรุษ (ธีรยุทธ ยวงศรี, 2540) ต่อมาเจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ ริเริ่มพัฒนาเครื่องดนตรีพื้นเมืองสะล้อและซิง ที่สร้างกันมาแต่เดิมนั้นขาดความประณีตและคุณภาพของเสียงไม่ดีเท่าที่ควร จึงนำวิธีการสร้างเครื่องดนตรีไทย มาใช้พัฒนาเครื่องดนตรีพื้นเมืองล้านนา โดยให้ความสำคัญกับความประณีตและความพิถีพิถัน ทำให้เครื่องดนตรีพื้นเมืองล้านนามีความงดงาม และมีเสียงไพเราะ

เจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ เกิดเมื่อวันที่ 26 เมษายน พ.ศ.2461 ในตระกูล ณ เชียงใหม่ บุตรคนโตของเจ้าสิงห์หนนท์ ณ เชียงใหม่และแม่บุญนำ ณ เชียงใหม่ เจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่มีความสนใจในดนตรีมาตั้งแต่เยาว์วัย เริ่มเรียนดนตรีพื้นเมืองล้านนาและดนตรีไทยกับเจ้าสิงห์หนนท์ ณ เชียงใหม่ ผู้เป็นบิดา โดยเริ่มเรียนปี่จุม สะล้อ ซึงและขลุ่ยเพียงออ ต่อมาเมื่อปี พ.ศ.2470 ได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็ก ในพระราชชายาเจ้าดารารัศมี จิงโปรดฯ ให้เรียนดนตรีไทยในคุ้มหลวง (พูนพิศ อมาตยกุล, 2530) และเมื่อปี พ.ศ.2472 ได้เป็นฝากตัวเป็นศิษย์ของครูช่อ สุนทรวาทิน ซึ่งสอนดนตรีไทยที่คุ้มหลวงเจ้าแก้วนารัฐ หลังจากทีพระราชชายาเจ้าดารารัศมีสิ้นพระชนม์ลง เจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ ยังคงฝึกหัดดนตรีพื้นเมืองล้านนาและดนตรีไทยเรื่อยมา อีกทั้งยังรวมกลุ่มเล่นดนตรีกันกับบรรดาเพื่อนนักดนตรีและนางวงไปบรรเลงตามงานต่าง ๆ ที่มีผู้ติดต่อมา (ประเสริฐ สรรพศรี, 2555)

เจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถในการบรรเลงดนตรีพื้นเมืองล้านนาและพบปัญหาว่าเพลงที่ใช้บรรเลงนั้น มีความแตกต่างกันในการบรรเลงของแต่ละวงทั้งที่เป็นเพลงเดียวกัน ท่านจึงรวบรวมเพลงที่มีอยู่ นำมาปรับปรุงแก้ไขให้ถูกต้องตามหลักทฤษฎี ดุริยางคศิลป์ไทย โดยได้รับคำแนะนำจากคุณครูมนตรี ตราโมทและคุณครูภาวาส บุนนาค แล้วจึงจัดทำโน้ตเพลงในรูปแบบต่าง ๆ เช่น โน้ตตัวหนังสือ โน้ตตัวเลขและโน้ตสากล ร่วมกับอาจารย์ประหยัด ศิริมลิษฐ์ และอาจารย์ธีรยุทธ ยวงศรี (พูนพิศ อมาตยกุล, 2530)

เจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ ได้รับเชิญจากวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ ให้ดำรงตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญทางด้านดนตรีพื้นเมือง ตั้งแต่ปี พ.ศ.2514 โดยสอนดนตรีพื้นเมืองและในปี พ.ศ.2526 เจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ เป็นผู้จัดการบรรเลงวงลานนามหาดุริยางค์ นับว่าเป็นวงดนตรีพื้นเมืองล้านนาที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ล้านนา โดยมีผู้บรรเลงและขับร้องจำนวน 370 คน (พูนพิศ อมาตยกุล, 2530)

ในปี พ.ศ.2528 เจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ ได้รับโล่ประกาศเกียรติคุณจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ ให้เป็นผู้ผลิตผลงานสื่อมวลชนดีเด่นเพื่อพัฒนาเยาวชนและในปีเดียวกันได้รับการยกย่องให้เป็นศิลปินพื้นบ้านดีเด่น สาขาดุริยางคศิลป์ จังหวัดเชียงใหม่ จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (พูนพิศ อมาตยกุล, 2530) เจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ ถึงแก่กรรมด้วยโรคหลอดเลือดสมองเฉียบพลัน เมื่อวันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ.2529 สิริรวมอายุ 68 ปี

วัตถุประสงค์

1. ศึกษาชีวประวัติและผลงานของเจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่
2. ศึกษาการพัฒนาเครื่องดนตรีพื้นเมืองล้านนาของเจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่
3. ศึกษาวิธีการถ่ายทอดดนตรีพื้นเมืองล้านนาของเจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่

วิธีดำเนินงานวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องการสืบทอดดนตรีพื้นเมืองล้านนาของเจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพโดยแบ่งขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

1. รวบรวมข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากห้องสมุดต่าง ๆ ได้แก่
 - สำนักงานวิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 - ห้องสมุด คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 - หอสมุดดนตรีไทย อาคารศิลปวัฒนธรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2. การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์

เก็บข้อมูลและสัมภาษณ์ ทายาท ลูกศิษย์และผู้ใกล้ชิดเจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ โดยมีบุคคลผู้ให้ข้อมูลการวิจัยทั้งหมด 14 คน

กลุ่มที่ 1

1. เจ้าสุรีย์ ณ เชียงใหม่ บุตรสาวของเจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ ข้าราชการบำนาญ ปัจจุบันอายุ 74 ปี
2. เจ้าสุรศักดิ์ ณ เชียงใหม่ บุตรชายของเจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ เจ้าของโรงงานเชียงใหม่ การดนตรี จ.เชียงใหม่ ปัจจุบันอายุ 69 ปี

กลุ่มที่ 2

1. ครูกลม ตั้งตัว ข้าราชการบำนาญ ผู้เชี่ยวชาญด้านปี่พาทย์และดนตรีพื้นเมืองล้านนา ปัจจุบันอายุ 65 ปี
2. ครูบุญถึง พระยาชัย ข้าราชการบำนาญ ผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องสายไทยและดนตรีพื้นเมืองล้านนา ปัจจุบันอายุ 63 ปี
3. ครูบัณฑิต ศรีบัว ข้าราชการบำนาญ ผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องสายไทยและดนตรีพื้นเมืองล้านนา ปัจจุบันอายุ 63 ปี
4. ครูจตุพร วงศ์ผืน ข้าราชการบำนาญ ผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องสายไทยและดนตรีพื้นเมืองล้านนา ปัจจุบันอายุ 63 ปี
5. ครูจิรวิทย์ หาญพณิชานนท์ ข้าราชการบำนาญ ผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องสายไทย ปัจจุบันอายุ 63 ปี
6. ครูรักเกียรติ ปัญญายศ ข้าราชการบำนาญ ผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีพื้นเมืองล้านนา ปัจจุบันอายุ 63 ปี
7. ผู้ช่วยศาสตราจารย์พุ่มทิพย์ กาวิล วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ ผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องสายไทย ปัจจุบันอายุ 55 ปี

กลุ่มที่ 3

1. นายบุญมา สะตุน ช่างผลิตเครื่องดนตรีพื้นเมืองล้านนาและดนตรีไทย
ปัจจุบันอายุ 88 ปี
 2. ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พนพิศ อมาตยกุล ปัจจุบันอายุ 84 ปี
 3. นายประสิทธิ์ โกกระธรรม อดีตหัวหน้าวงปาดก้องคณะห้วยผาสามัคคี
ปัจจุบันอายุ 83 ปี
 4. รองศาสตราจารย์ปกรณ์ รอดช้างเผื่อน ผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องสายไทย
ปัจจุบันอายุ 70 ปี
 5. นายบุญรัตน์ ทิพย์รัตน์ ช่างผลิตเครื่องดนตรีพื้นเมืองล้านนาและดนตรีไทย
ปัจจุบันอายุ 66 ปี
 6. ครูผ่องพรรณ วัชรเสถียร ข้าราชการบำนาญ ผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องสายไทย
ปัจจุบันอายุ 62 ปี
3. วิเคราะห์ข้อมูลโดยการถอดเทปบันทึกการสัมภาษณ์และนำวรรณกรรมต่าง ๆ มาสังเคราะห์ข้อมูลให้สอดคล้องกับการสัมภาษณ์ เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลและสังเคราะห์เนื้อหาแล้วนำมาตรวจสอบและประมวลผลให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย
4. สรุปข้อมูลต่าง ๆ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นข้อมูลเบื้องต้นสำหรับผู้ที่ศึกษาชีวประวัติ ผลงานและการพัฒนาเครื่องดนตรีพื้นเมืองล้านนาของเจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่
2. ได้เผยแพร่วิธีการสืบทอดและสายการสืบทอดดนตรีพื้นเมืองล้านนาของเจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่

ผลการวิจัย

1. ชีวประวัติและผลงานของเจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่

ภาพที่ 1 ภาพเจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่
ที่มา: สุรีย์ ณ เชียงใหม่

เจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ เกิดเมื่อวันที่ 26 เมษายน พ.ศ.2461 ในตระกูล ณ เชียงใหม่ เป็นหลานในเจ้าราชบุตร คำต๋อ ที่สืบเชื้อสายมาจากเจ้าอุปราช บุญทวงศ์ เจ้าราชวงศ์ มหาพรหมคำคง และเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น เจ้าหลวงนครเชียงใหม่ องค์ที่ 3

เจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ เป็นบุตรคนโตของเจ้าสิงห์ทนต์ ณ เชียงใหม่และแม่บุญนำ ณ เชียงใหม่มีพี่น้องร่วมกันหนึ่งคน คือ เจ้าภิญโญ ณ เชียงใหม่ (พูนพิศ อมาตยกุล, 2530)

ภาพที่ 2 ภาพเจ้าสุนทรและแม่แสงหล้า ณ เชียงใหม่
ที่มา: สุรีย์ ณ เชียงใหม่

เจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ สมรสกับ นางแสงหล้า (สกุลเดิม ปันทะนัง) เมื่อปี พ.ศ.2489 มีบุตร-ธิดา 3 คน คือ

1. เจ้าสุรีย์ ณ เชียงใหม่ 2. เจ้าศิริไลซ์ ณ เชียงใหม่ (ถึงแก่กรรม) และ 3. เจ้าสุรศักดิ์ ณ เชียงใหม่

เจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ สนใจในดนตรีมาตั้งแต่เยาว์วัย เริ่มเรียนดนตรีพื้นเมืองล้านนาและดนตรีไทยกับเจ้าสิงห์ทนต์ ณ เชียงใหม่ ผู้เป็นบิดา โดยเริ่มเรียนปีจุม สะล้อ ซึงและขลุ่ยเพียงออด้วยความสนใจในดนตรีพื้นเมืองล้านนาและดนตรีไทย จึงทำให้เจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ สามารถบรรเลงดนตรีร่วมกับวงของผู้ใหญ่ได้ดี ต่อมาเมื่อปี พ.ศ.2470 เจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ อายุ 9 ปี ได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็ก ในพระราชชายาเจ้าดารารัศมี จึงโปรดฯ ให้เรียนดนตรีไทยในคุ้มหลวง และเมื่อปี พ.ศ.2472 ฝากตัวเป็นศิษย์ของครูช่อ สุนทรวาทิน ซึ่งสอนดนตรีไทยที่คุ้มหลวงเจ้าแก้วนารัฐ (พูนพิศ อมาตยกุล, 2530) โดยเริ่มเรียนซออู้ จากครูช่อ สุนทรวาทิน และได้เรียนเครื่องสายไทยอีกหลายชนิดจากครูดนตรีไทยในคุ้มหลวงหลายท่าน ได้แก่ ครูรอด อักษรทับ ครูชั้น อักษรทับ เจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ ได้เรียนดนตรีไทย ทั้งภาคปฏิบัติและภาคทฤษฎีกับครูดนตรีไทย ผู้มีความสามารถ จึงส่งผลให้เจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ เป็นนักดนตรีพื้นเมืองล้านนา ที่เข้าใจระเบียบวิธีของเพลงไทยเป็นอย่างดี ในปี พ.ศ.2476 พระราชชายาเจ้าดารารัศมี สิ้นพระชนม์ เจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ ยังคงเรียนดนตรีไทยอยู่ในคุ้มหลวง ควบคู่ไปกับการเรียนชั้นประถมศึกษาที่โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่ และสำเร็จการศึกษาชั้นสูงสุด ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย ต่อมาเมื่อปี พ.ศ.2482 คุ้มหลวงก็ได้ยุติบทบาทลงเนื่องจากขาดผู้อุปถัมภ์ ส่งผลให้ครู

นักดนตรีและช่างฟ้อนตามคุ้มต่าง ๆ จึงต้องแยกย้ายไปประกอบอาชีพอื่น ๆ ผู้ที่เคยอาศัยภายในคุ้มหลวงจึงแยกย้ายกันออกมา รวมทั้งเจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ (ประเมศวร์ สรรพศรี, 2555)

ประวัติการทำงาน

เมื่อปี พ.ศ.2482 เจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ ได้ย้ายออกมาจากคุ้มหลวง แล้วสมัครเป็นตำรวจอาสาไปรบที่เขตปกครองตนเองชนชาติไท สิบสองปันนา ต่อมาเมื่อสงครามเสร็จสิ้น เจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ จึงลาออกจากการเป็นตำรวจอาสา

ต่อมาปี พ.ศ.2498 เจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่สมรสกับนางแสงหล้า จึงริเริ่มกิจการเกี่ยวกับการค้าใบยาสูบกับภรรยา ที่บ้านบริเวณชุมชนบ้านน้ำทิ้ง ตำบลสบแม่ข่า อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ต่อมาได้ย้ายจากชุมชนบ้านน้ำทิ้ง เข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ และประกอบอาชีพค้าขายปลา ณ ตลาดต้นลำไย รายได้เป็นที่น่าสนใจ จึงสามารถส่งเสียให้ลูกทั้ง 3 คนนั้นได้เรียนอย่างเต็มที่

เมื่อปี พ.ศ.2499 เจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ ได้เข้ารับราชการ เป็นตำรวจ และช่วยภรรยาประกอบอาชีพค้าขายปลา ที่ตลาดต้นลำไย (ประเมศวร์ สรรพศรี, 2555)

การเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีพื้นเมืองล้านนาของวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่

เมื่อปี พ.ศ.2514 วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ ได้เชิญผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวัฒนธรรมพื้นเมืองมาเป็นผู้ถ่ายทอดทักษะความรู้ให้แก่นักเรียน ทั้งหมด 3 คน คือ 1. นางสมพันธ์ โชตนา (ศิลปินแห่งชาติ ปี พ.ศ.2542) ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์พื้นเมือง 2. เจ้าเครือแก้ว ณ เชียงใหม่ (ศิลปินแห่งชาติ ปี พ.ศ.2541) ผู้เชี่ยวชาญด้านขับร้องเพลงพื้นเมือง 3. เจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ ผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีพื้นเมือง ซึ่งทั้ง 3 ท่าน เป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ โดยได้รับการถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ มาจากคุ้มหลวงของเจ้าหลวงนครเชียงใหม่ ในอุปถัมภ์ของพระราชชายาเจ้าดารารัศมีและเจ้าบัวทิพย์ ณ เชียงใหม่

การเป็นช่างสร้างเครื่องดนตรี

เจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ มีความสนใจในงานด้านหัตถกรรมมาตั้งแต่เด็ก จึงเกิดความสนใจในการสร้างเครื่องดนตรีพื้นเมืองล้านนา ด้วยเครื่องดนตรีที่พบทั่วไปในขณะนั้นขาดคุณภาพ เจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่จึงมีความตั้งใจสร้างเครื่องดนตรีพื้นเมืองล้านนาให้มีคุณภาพและมีมาตรฐาน

เมื่อปี พ.ศ.2514 นับเป็นจุดเริ่มต้นการเป็นช่างสร้างเครื่องดนตรีพื้นเมือง โดยมีเครื่องกลึงขนาดเล็ก นำมาไว้ที่วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ จึงฝึกฝนการสร้างเครื่องดนตรีพื้นเมืองล้านนาเรื่อยมาเป็นอาชีพเสริม จนเมื่อปี พ.ศ.2526 เมื่อวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ จัดการบรรเลง วงล้านนามหาสุริยางค์ เพื่อหารายได้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายแด่สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยเสด็จพระราชกุศลสมทบทุนมูลนิธิสวายใจไทย ณ ค่ายกาวิละ นายมงคล บุญวงศ์ ผู้อำนวยการวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ขณะนั้น ได้ปรึกษากับเจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ ช่วยจัดสร้างเครื่องดนตรีพื้นเมืองล้านนาสำหรับใช้ในการบรรเลง เพราะต้องการใช้เครื่องดนตรีพื้นเมืองล้านนาจำนวนมาก ด้วยเวลาที่กระชั้นชิด จึงคิดใช้เครื่องกลึงเพื่อช่วยให้ผลิตเครื่องดนตรีได้รวดเร็วขึ้น จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิด โรงงานเชียงใหม่การดนตรี ณ บ้านเลขที่ 32 ถนนพัฒนาช่างเผือก ตำบลช่างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

การสร้างเครื่องดนตรีไทยนั้น เจ้าสุนทร ฦ เชียงใหม่จะมีเครื่องดนตรีที่สร้างจากร้านดุริยบรรณเป็นต้นแบบ เพื่อเป็นแบบสำหรับการสร้าง ต่อมานายภาวาส บุนนาค รองราชเลขาธิการสำนักพระราชวัง ได้เป็นผู้ร่างแบบให้ เพื่อใช้เป็นต้นแบบ สำหรับการสร้างเครื่องดนตรีไทย เช่น ซอสามสาย กระจับปี ซออู้ ซอด้วง โทนมโหรี

โรงงานเชียงใหม่งานดนตรี ได้สร้างเครื่องดนตรีพื้นเมืองล้านนาและเครื่องดนตรีไทย ประเภทเครื่องสายไทย เป็นเครื่องดนตรีที่มีคุณภาพและมีมาตรฐาน เป็นที่รู้จักกันในวงกว้าง ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2529 เจ้าสุนทร ฦ เชียงใหม่ถึงแก่กรรม เจ้าสุรศักดิ์ ฦ เชียงใหม่ บุตรชาย สืบทอดกิจการจากบิดา ต่อมาเมื่อปี พ.ศ.2536 ได้ย้ายโรงงานเชียงใหม่งานดนตรี ไปยังบ้านเลขที่ 214 หมู่ที่ 1 บ้านสันผักหวาน อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ และดำเนินการสร้างเครื่องดนตรีพื้นเมืองล้านนาและเครื่องดนตรีไทยจนถึงปัจจุบัน

เจ้าสุนทร ฦ เชียงใหม่ ป่วยด้วยโรคหลอดเลือดอักเสบเรื้อรังและโรคหอบ ถึงแก่กรรมที่โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 17 มิถุนายน พ.ศ.2529 สิริรวมอายุ 65 ปี (พูนพิศ อมาตยกุล, 2530)

เนื่องในโอกาสครบรอบ 100 ปี ของเจ้าสุนทร ฦ เชียงใหม่ เมื่อวันที่ 26 เมษายน 2561 ทายาทมีความเห็นว่า โรงงานเชียงใหม่งานดนตรีและผลงานที่เจ้าสุนทร ฦ เชียงใหม่ ที่ได้สร้างสรรค์ไว้ให้แก่คนในรุ่นหลังนั้น ควรที่จะเป็นแหล่งสำหรับการศึกษา เรียนรู้ แบบมีชีวิต และสามารถพัฒนาต่อยอดไปเป็นอาชีพภายหลังได้ โดยทายาทเล็งเห็นว่า มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ สามารถสืบทอดเจตนาดังกล่าว จึงมอบให้จัดสร้างเป็นศูนย์การเรียนรู้ดนตรีล้านนา ประกอบด้วยอาคารพิพิธภัณฑ์และโรงงานสร้างเครื่องดนตรีล้านนา เพื่อบูรณาการเข้ากับการเรียนการสอนด้านดนตรีของมหาวิทยาลัย ฦ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ศูนย์แม่ริม อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่ (อยู่ในระหว่างการดำเนินงาน)

ผลงานและรางวัล

ผลงานด้านดนตรีพื้นเมืองล้านนา ได้แก่ ผลงานด้านการบรรเลงและการควบคุมการบรรเลง ผลงานด้านการประพันธ์ ผลงานด้านการสร้างเครื่องดนตรีพื้นเมืองล้านนาและเครื่องดนตรีไทย ผลงานด้านการสร้างสรรค์และพัฒนางวงสละสลวย ซึ่ง ผลงานด้านการบันทึกเสียง ผลงานด้านการบันทึกโน้ตเพลงพื้นเมืองล้านนา

1. ผลงานด้านการบรรเลงและการควบคุมการบรรเลง ได้แก่

การบรรเลงดนตรีพื้นเมืองล้านนา ถวายพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรมนาถบพิตร สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง สมเด็จพระศรีนครินทร์ราชมราชชนนี เสด็จรับพระราชอาคันตุกะ ฦ พระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ จังหวัดเชียงใหม่

การบรรเลงดนตรีพื้นเมืองล้านนาและดนตรีไทย ถวายพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระศรีสวางควัฒน วรขัตติยราชนารี ทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี ฦ พระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ จังหวัดเชียงใหม่

ควบคุม ผักข้อมการบรรเลงดนตรีพื้นเมืองล้านนาและดนตรีไทย เนื่องในงานสายใจไทย ประจำปี 2526 ณ ค่ายกาวิละ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นวงดนตรีพื้นเมืองล้านนาที่ใหญ่ที่สุด มีผู้บรรเลงและขับร้อง จำนวน 370 คน

2. ผลงานด้านการประพันธ์ ได้แก่

เพลงโหมโรงเอื้องเงิน เพลงสาวไหม การประพันธ์เนื้อร้อง (ขอ) ประกอบเพลงอื่น

3. ผลงานด้านการสร้างเครื่องดนตรีพื้นเมืองล้านนาและเครื่องดนตรีไทย ได้แก่

สร้างซอสามสายงา สร้างสะล้องา ซึ่งประกอบงา สะล้อสามสาย จะเข้ประกอบงาถวายสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สร้างเครื่องดนตรีไทย งาช้าง ให้กับเจ้าไชยสุริวงศ์ ณ เชียงใหม่

4. ผลงานด้านการสร้างสรรค์และพัฒนางวงสะล้อ ซึ่ง ได้แก่

เจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ เป็นผู้พัฒนาขนาดสะล้อและซิง โดยในขั้นตอนการสร้างเครื่องดนตรีจะเน้นในเรื่องความประณีตและพิถีพิถัน ออกแบบให้มีลักษณะเฉพาะและพัฒนาลูกบิดซึ่ง โดยนำเอาลูกบิดกีตาร์มาใช้ เพื่อประโยชน์ในการตั้งเสียงและเสียงไม่ลกระหว่างการบรรเลง การพัฒนาขนาดของเครื่องดนตรี ทำให้มีการพัฒนาระบบเสียง โดยกำหนดให้เครื่องดนตรีมีทั้งระดับเสียงสูง เสียงกลาง และเสียงต่ำ เมื่อนำไปใช้บรรเลงรวมวง จะทำให้เสียงของเครื่องดนตรีมีความกลมกลืน ไพเราะยิ่งขึ้น ส่วนการพัฒนารูปแบบวงสะล้อ ซึ่ง เจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ ได้นำเอาระเบียบวิธีการบรรเลงของวงดนตรีไทยมาใช้กับการพัฒนางวงสะล้อ ซึ่ง ส่งผลให้วงสะล้อ ซึ่ง มีแบบแผนการบรรเลงที่มีมาตรฐาน มีการกำหนดจำนวน ขนาดและชนิดของเครื่องดนตรี และลักษณะของวงอย่างชัดเจน สามารถแบ่งออกได้ 2 ลักษณะ คือ 1. การบรรเลงทั่วไป จะนั่งเป็นวงโค้ง สะล้อ ซอ และฉิ่ง อยู่ด้านขวา ส่วนซิงและฉาบ อยู่ด้านซ้าย มีกลองปี่พาทย์อยู่ตรงกลาง 2. การบรรเลงประกอบการแสดง นั่งเป็นแถวเรียงกัน หน้ากระดาน แถวหน้า ได้แก่ สะล้ออยู่ด้านขวา ซึ่งอยู่ด้านซ้าย นั่งเรียงเป็นแถวเดียวกัน ส่วนซอ กลองปี่พาทย์และเครื่องประกอบจังหวะ รูปแบบวงสะล้อ ซึ่ง ของเจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ ใช้เป็นแบบแผนในวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ และแพร่หลายใช้กันทั่วไป นอกจากนี้ยังเป็นผู้ริเริ่มวงสะล้อ ซึ่ง ผสมซึม ไว้สำหรับบรรเลงเพลงพื้นเมืองล้านนาและเพลงไทยสำเนียงลาว การสร้างสะล้อสามสายและการนำลูกบิดกีตาร์มาใช้กับซิง

5. ผลงานด้านการบันทึกเสียง ได้แก่

การบันทึกเสียง อัลบั้ม เอกลักษณ์ล้านนา ชุดที่ 1-3 บรรเลงด้วยวงดนตรีพื้นเมือง วงใหญ่ คณะเจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ บรรเลงดนตรีไทย โดยคณะดนตรีไทย จังหวัดเชียงใหม่ ของเจ้าไชยสุริวงศ์ ณ เชียงใหม่ เผยแพร่ทางสถานีวิทยุโทรทัศน์ช่อง 8 ลำปาง

6. ผลงานด้านการบันทึกโน้ตเพลงพื้นเมืองล้านนา ได้แก่

รวบรวมเพลงพื้นเมืองล้านนาที่มีมาแต่เดิม บันทึกเป็นโน้ตเพลงพื้นเมืองล้านนา ร่วมกับครูประยัด ศิริมิลินทร์ และครูธีรยุทธ ยวงศรี มีจำนวน 11 เพลง ได้แก่ เพลงล่องแม่ปิง เพลงปราสาท ไหว เพลงฤๅษีหลงถ้ำ เพลงสาวไหม เพลงล่องน่าน เพลงพม่า เพลงไทใหญ่ เพลงซออื่น เพลงตั้ง เชียงใหม่ เพลงจะปู เพลงละม้าย (พูนพิศ อมาตยกุล, 2530)

7. รางวัลที่ได้รับ ได้แก่

รางวัลศิลปินพื้นบ้านดีเด่น สาขาดุริยางคศิลป์ ประจำปี 2528, รางวัลดีเด่น ประจำปี 2528 ในการผลิตผลงานเพื่อเยาวชน ประเภทสื่อชาวบ้าน และรางวัลบุรพศิลปิน พุทธศักราช 2559 สาขา ศิลปะการแสดง

ภาพที่ 3 โล่รางวัลศิลปินพื้นบ้านดีเด่น สาขาดุริยางคศิลป์ ประจำปีพุทธศักราช 2528
ที่มา: ทศพร จันทรเลิศ

2. การพัฒนาดนตรีพื้นเมืองล้านนาของเจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่

เจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ เป็นผู้ที่มีพัฒนาขนาดสะล้อและซึง โดยในขั้นตอนการสร้างเครื่องดนตรี จะเน้นในเรื่องความประณีตและพิถีพิถัน ออกแบบให้มีลักษณะเฉพาะและพัฒนาลูกบิดซึง โดยนำเอา ลูกบิดกีตาร์มาใช้ เพื่อประโยชน์ในการตั้งเสียงและเสียงไม่ลดระหว่างการบรรเลง การพัฒนาขนาดของ เครื่องดนตรี ทำให้มีการพัฒนาระบบเสียง โดยกำหนดให้เครื่องดนตรีมีทั้งระดับเสียงสูง เสียงกลาง และเสียงต่ำ เมื่อนำไปใช้บรรเลงรวมวง จะทำให้เสียงของเครื่องดนตรีมีความกลมกลืน ไพเราะยิ่งขึ้น ส่วนการพัฒนารูปแบบวงสะล้อ ซึงของเจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ ได้นำเอาระเบียบวิธีการบรรเลงของ วงดนตรีไทยมาใช้กับวงสะล้อ ซึง ส่งผลให้วงสะล้อ ซึง มีแบบแผนการบรรเลงที่มีมาตรฐาน มีการ กำหนดจำนวน ขนาดและชนิดของเครื่องดนตรีอย่างชัดเจน สามารถแบ่งออกได้ 2 ลักษณะ คือ

1. การบรรเลงทั่วไป จะนั่งเป็นวงโค้ง สะล้อ ซอและฉิ่ง อยู่ด้านขวา ส่วนซึงและฉาบ อยู่ด้านซ้าย มีกลองปี่พาทย์อยู่ตรงกลาง
2. การบรรเลงประกอบการแสดง นั่งเป็นแถวเรียงกันหน้ากระดาน แถวหน้า ได้แก่ สะล้ออยู่ด้านขวา ซึงอยู่ด้านซ้าย นั่งเรียงเป็นแถวเดียวกัน ส่วนซอ กลองปี่พาทย์และ เครื่องประกอบจังหวะ รูปแบบวงสะล้อ ซึง ของเจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ ถ่ายทอดในวิทยาลัยนาฏศิลป์ เชียงใหม่ และแพร่หลายใช้กันทั่วไป

3. การถ่ายทอดดนตรีพื้นเมืองล้านนาของเจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่

การถ่ายทอดดนตรีพื้นเมืองล้านนาของเจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ ส่วนใหญ่เป็นการถ่ายทอด ให้กับนักเรียนในวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ จำแนกเป็น ดังนี้

3.1 การให้คำแนะนำในการเลือกเครื่องดนตรี

สามารถแบ่งออกได้ 2 ลักษณะคือ 1. ให้ผู้เรียนเลือกตามความสมัครใจของผู้เรียน 2. เลือกตามที่เจ้าสุนทร ญ เชียงใหม่ แนะนำ เช่น ผู้ที่เรียนซอ จะแนะนำให้เรียนสะล้อ หรือผู้ที่เรียนจะเข้ จะแนะนำให้เรียนซึง เพราะจะได้พัฒนาในการฝึกหัดพื้นฐานการบรรเลงได้รวดเร็วขึ้น ผู้ที่เรียนปี่พาทย์ จะแนะนำให้เรียนซึงเพราะง่ายกว่าสะล้อ หรือแนะนำให้ตีกลอง นักเรียนที่เรียนดนตรีพื้นเมืองล้านนา ส่วนใหญ่จะเป็นนักเรียนสาขาเครื่องสายไทยและสาขาปี่พาทย์ ซึ่งต่อเพลงพื้นเมืองล้านนาไว้สำหรับบรรเลงดนตรีพื้นเมืองล้านนางานต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกวิทยาลัย นอกจากนี้ยังมีนักเรียนสาขาอื่น ๆ สามารถเลือกเรียนดนตรีพื้นเมืองในวิชาโทได้

3.2 การฝึกหัดพื้นฐานการบรรเลง

สามารถจำแนกออกเป็น 2 ส่วน คือ การฝึกหัดพื้นฐานการบรรเลงสะล้อและการฝึกหัดพื้นฐานการบรรเลงซึง ดังนี้

3.2.1 การฝึกหัดพื้นฐานการบรรเลงสะล้อ

ทำนองในการบรรเลงจะนั่งพับเพียบ โดยการจับคันสะล้อ จะใช้วิธีการคลึงและการหมุนข้อมือ ส่วนการใช้คันชัก จะให้เริ่มสี่สายเปล่า กำหนดให้เริ่มจากคันชักออกและจบด้วยคันชักเข้าเท่านั้น ซึ่งเหมือนกับการใช้คันชักของเครื่องสายไทย จะฝึกให้ใช้คันชักแบบคันชักเดียวหรือใช้คันชักแบบรวบคันชัก จะมีเพิ่มเติมในสะล้อสามสาย คือการสืควเสียงสองสาย ต่อด้วยการไล่เสียง เพื่อให้ได้คุณภาพของเสียงที่ชัดเจน จะต้องกดนิ้วด้วยน้ำหนักที่พอดี ถ้ากดแรงเกินไปเสียงของสะล้อจะเพี้ยนได้

3.2.2 การฝึกหัดพื้นฐานการบรรเลงซึง

ทำนองในการบรรเลงจะนั่งพับเพียบ จากนั้นฝึกการติดขึ้น-ลง ให้ไม้ติดมีความสม่ำเสมอ แล้วจึงเพิ่มความเร็วถี่ของไม้ติด ในลักษณะการรวไม้ติด ให้เสียงทอดยาวมากขึ้น แล้วจึงฝึกหัดการไล่เสียง ฝึกกดนิ้ว ตามตำแหน่งเสียงของก๊อบ (ขึ้นไม้ขนาดเล็กที่วางเรียงกันติดอยู่บนคันทวนซึ่งมีหน้าที่เป็นตำแหน่งรองรับการกดสายเพื่อทำให้เกิดเสียงต่าง ๆ) ใช้วิธีลงน้ำหนักการกดนิ้วให้เสมอกัน โดยกดนิ้วชิดก๊อบ เพื่อได้เสียงที่ตั้งชัดเจน ให้ฝึกหัดพื้นฐานนี้จนกว่าจะชำนาญ ถึงจะต่อเพลง

3.3 ลำดับการถ่ายทอดเพลงพื้นเมืองล้านนา

เจ้าสุนทร ญ เชียงใหม่ จะเริ่มต่อเพลงในกลุ่มเพลงพื้นฐาน ซึ่งเป็นเพลงสำหรับบรรเลงทั่วไป ก่อน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เพลงพื้นเมืองล้านนาและการบรรเลงเพลงพื้นเมืองล้านนา มี 3 เพลง ได้แก่ 1. เพลงล่องแม่ปิง 2. เพลงปราสาทไหวและ 3. เพลงฤาษีหลงถ้ำ เมื่อผู้เรียนมีความชำนาญแล้ว เจ้าสุนทร ญ เชียงใหม่ จะต่อเพลงในกลุ่มชั้นกลาง ใช้สำหรับการบรรเลงประกอบการแสดงและบรรเลงประกอบการขอหรือบรรเลงทั่ว ๆ ไป มี 5 เพลง ได้แก่ 1. เพลงสาวไหม 2. เพลงพม่า 3. เพลงล่องน่าน 4. เพลงซออี 5. เพลงไทใหญ่ หลังจากนั้นเมื่อผู้เรียนมีความชำนาญมากยิ่งขึ้น เจ้าสุนทร ญ เชียงใหม่ จะต่อเพลงในกลุ่มชั้นสูง ใช้สำหรับการบรรเลงประกอบการขอ มีจังหวะ ที่เร็วและทำนองเพลงที่ซับซ้อน มี 3 เพลง ได้แก่ 1. ตั้งเชียงใหม่ 2. เพลงจะปู้ 3. เพลงละม้าย

3.4 ขั้นตอนการถ่ายทอดสะล้อและซึง

เจ้าสุนทร ญ เชียงใหม่ ใช้วิธีการถ่ายทอดเหมือนกันทั้งกลุ่มนักเรียนในวิทยาลัยนาฏศิลป์ เชียงใหม่และกลุ่มช่างสร้างเครื่องดนตรี โดยใช้วิธีการสาธิตให้ดูแล้วให้ปฏิบัติตามและใช้วิธีการ

นอยเสียง แล้วให้ปฏิบัติตาม ทีละวรรค จนชำนาญจึงจะสาธิตเป็นประโยคและเมื่อจบเพลงแล้วจะให้ฝึกซ้อมจนกว่าจะชำนาญ จึงจะต่อเพลงต่อไป เพลงที่ถ่ายทอดเป็นทางง่าย ๆ ไม่มีกลวิธีพิเศษ ในช่วงหลังจะมีโน้ตเพลงให้ แต่ต้องจำให้ได้ก่อน ไม่พบว่ามีการฝึกซ้อมในการถ่ายทอดใด ๆ เนื่องจากเป็น การเรียนในสถาบันการศึกษา ซึ่งวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ มีการประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทย ประจำทุกปีอยู่แล้ว ส่วนช่างสร้างเครื่องดนตรี เป็นการเรียนในเวลาที่ยาวจากการสร้างเครื่องดนตรี ไม่มีการประกอบพิธีไหว้ครูเช่นกัน

3.5 การถ่ายทอดกลวิธีพิเศษ ที่ใช้กับสะล้อและซึง

การถ่ายทอดกลวิธีพิเศษ ของเจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ มีอยู่ 2 ลักษณะ คือ 1. ถ่ายทอดให้โดยตรง คือ สาธิตให้ดูแล้วให้ปฏิบัติตาม 2. ให้สังเกต จากครู ศิลปินที่มีความชำนาญในการบรรเลง เช่น ครูวิเทพ กันธิมา แล้วนำมาปฏิบัติเอง เพราะต้องใช้ในการฝึกฝนเฉพาะตัว

เจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ ได้ถ่ายทอดกลวิธีพิเศษที่ใช้กับสะล้อและซึง สามารถแบ่งออกเป็น กลวิธีการบรรเลงแบบดั้งเดิมของดนตรีพื้นเมืองล้านนาและกลวิธีพิเศษของดนตรีไทย

3.5.1 กลวิธีการบรรเลงแบบดั้งเดิมของดนตรีพื้นเมืองล้านนา เจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ นำกลวิธีการบรรเลงของดนตรีพื้นเมืองล้านนาที่มีมาแต่เดิม ซึ่งใช้กับการบรรเลงสะล้อและซึง ได้แก่ การชอกเสียงและการเช็ดนิ้ว มาถ่ายทอดให้กับลูกศิษย์

ชอกเสียง คือ วิธีการบรรเลงที่ใช้กับสะล้อและซึง โดยการเพิ่มพยางค์ของเสียงเข้าไป ช่องว่างให้เต็มห้องเพลง ใช้คันชักสีเข้าออกหรือไม้ดีดซึง ดีดขึ้นลง สม่่าเสมอกัน ดังที่ ครูบุญถึง พระยาชัย ได้อธิบายคำว่า ชอกเสียง ว่า

“คำว่า ชอก เป็นคำภาษาเหนือ หมายความว่า ถ้ามีซี่เลนซี่โคลนจะ ทำให้ละเท่า ๆ กัน เขาจะเท่าเดินเหยียบ ๆ ๆ ไปที่ซี่เลนนั้น ให้ละให้หมด การเหยียบย่ำ ๆ ๆ ไปที่เดิม คำว่า ชอกเสียง คือ การย่ำเสียงเดิม เพิ่มโน้ต เข้าไป ในช่องว่างให้เต็ม เอามาใช้กับสะล้อก็คือการสีเข้าสือออกให้สม่่าเสมอไปเรื่อย ๆ ไม่มีคันชักรวบ เพิ่มพยางค์เพลงเข้าไป จะไม่มีคันชักที่นุ่มนวล คันชัก จะ ไปเรื่อย ๆ ตัวอย่าง เช่น เสียงโกลาเสียงยาวไป 2 ห้อง พอชอกเสียง ก็จะเป็น ดดดด ดดดด ถ้าใช้กับซึง คือ การใช้ไม้ดีดขึ้นลงเสมอกัน ไม่มีการดีดรัว ใด ๆ ทั้งสิ้น มือขวาดีดขึ้นลงเสมอกัน มือซ้ายก็เดินทำนองไปตามนม ตาม ทำนองของเพลงนั้น การชอกเสียง จะได้เรื่องของสำเนียงแบบโบราณ เป็นการ บรรเลงแบบโบราณ ไม่มีการใช้การกรอ พอระยะหลังมีการนำเพลงไทย สำเนียงลาวมาบรรเลง การชอกเสียงก็ใช้น้อยลง เปลี่ยนมาใช้ในการกรอให้มีความ อ่อนหวานขึ้น” (บุญถึง พระยาชัย, การสื่อสารส่วนบุคคล, 30 สิงหาคม 2564)

เช็ดนิ้ว คือ วิธีการกดนิ้วของสะล้อ โดยรูดนิ้วจากตำแหน่งระหว่างกลางของเสียงหนึ่ง ไปหา อีกเสียงหนึ่งและปล่อยนิ้วให้ซาลง มักจะใช้กับนิ้วกลาง นิ้วนางและนิ้วก้อย สามารถเรียกได้ทั้ง เช็ดนิ้ว เจียดนิ้วหรือเจ็ดนิ้ว ดังที่ ครูรักเกียรติ ปัญญาศ และครูบัณฑิต ศรีบัว ได้อธิบายไว้ ดังนี้

ครูรักเกียรติ ปัญญาศ ได้อธิบายคำว่า เช็ดนิ้ว ว่า “เช็ดนิ้ว หรือเจียดนิ้วหรือเจ็ดนิ้ว คือ การสืรดนิ้วไปนิด ๆ สี่เจียด ๆ ไป แทนที่เราจะกดนิ้วปล่อยแบบรวดเร็วก็ให้ซาลงนิดนึง ส่วนใหญ่จะใช้

กับนิ้ว 2 นิ้ว 3 การใช้ก็มีบ้างนิด ๆ หน่อย ๆ แล้วแต่รูปแบบของใครของมัน ส่วนใหญ่ก็ไม่ค่อยใช้” (รักเกียรติ ปัญญาศ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 ตุลาคม 2564) ทั้งนี้ครูบัณฑิต ศรีบัว ได้อธิบายคำว่า เช็ดนิ้ว ว่า “เป็นวิธีการใช้นิ้วกดเสียงของสละล้อ โดยการรูดนิ้วขึ้นจากตำแหน่งของเสียงในนิ้วถัดไป มายังตำแหน่งของเสียงที่ต้องการ เช่น จะเช็ดนิ้ว เสียงมี จะรูดนิ้วกลางจากตำแหน่งตรงกลางระหว่าง เสียงฟากับเสียงมี มาหาตำแหน่งของเสียงมี มักจะใช้กับนิ้วกลาง นิ้วนาง นิ้วก้อย” (บัณฑิต ศรีบัว, การสื่อสารส่วนบุคคล, 20 มีนาคม 2564)

ตัวอย่างการใช้ ซอกเสียง ในเพลงล่องแม่ปิง ประโยคที่ 1 สำหรับบรรเลงด้วยสละล้อเล็ก

สายเอก	ซ ซ ซ ซ	ซ ซ ซ ซ	ล ซ - ซ	ซ ล ล ด	ด ด ด ด	ซ ล ซ ด	ซ ล ซ -	- - ซ -
สายทุ้ม	- - - -	- - - -	- - ม -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - ด	ม ร - ม

ตัวอย่างการใช้ เช็ดนิ้ว ในเพลงปราสาทไหว ประโยคที่ 1 สำหรับบรรเลงด้วยสละล้อเล็ก

สายเอก	- - - ซ	- ซ ซ ซ	- - - ซ	ท ด	- ร ด	ท ซ ท ด	ซ - - -	- ซ - -
สายทุ้ม	- - - -	- - - -	ฟ ม ฟ -	- - - -	- - - -	- - - -	- ฟ ม ด	ม - ฟ ม

3.5.2 การถ่ายทอดกลวิธีพิเศษของดนตรีไทย เจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ ได้นำเอากลวิธีพิเศษของดนตรีไทยเข้ามาใช้กับการบรรเลงสละล้อและซึง ได้แก่ การพรม การสะบัดคั่นซึก การสะบัด การรัวไม้ตีด และการแปรทำนอง ถ่ายทอดให้แก่ลูกศิษย์ที่มีความชำนาญในการบรรเลงสละล้อและซึง

กล่าวได้ว่าเจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ เป็นนักดนตรีพื้นเมืองล้านนาที่ได้ศึกษาดนตรีไทย และมีความรู้ความเข้าใจในระเบียบวิธีการบรรเลงของดนตรีไทยเป็นอย่างดี จึงได้นำกลวิธีพิเศษต่าง ๆ เข้ามาใช้ ทำให้เกิดการพัฒนาในการบรรเลงสละล้อและซึง ส่งผลให้ทำนองเพลงมีความไพเราะและอ่อนหวานมากขึ้น

3.6 การถ่ายทอดการบรรเลงรวมวง

การถ่ายทอด ในการบรรเลงรวมวง เจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ จะเน้นในด้านความพร้อมเพรียง และด้านคุณภาพของเสียงเครื่องดนตรี

ด้านคุณภาพเสียงของเครื่องดนตรี จะเทียบเสียงเครื่องดนตรีสละล้อและซึง โดยใช้ขลุ่ยเมื่อง ส่วนด้านความพร้อมเพรียง เพลงพื้นเมืองล้านนาส่วนใหญ่จะเป็นเพลงสั้น ๆ จึงมีการนัดแนะจำนวนเที่ยวของเพลง ทั้งการบรรเลงทั่วไปและการบรรเลงประกอบการแสดง และมีการฝึกการขึ้นเพลง ในการบรรเลงผู้บรรเลงทุกคนจะต้องมีจังหวะอยู่ในใจ ถ้าต้องการจังหวะเร็วก็บรรเลงให้เร็วขึ้น เจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่จะเลือกผู้บรรเลงเครื่องดนตรีพื้นเมืองล้านนาแต่ละชนิดตามความถนัดและความสามารถของแต่ละคน ได้นำระเบียบวิธีการบรรเลงของดนตรีไทยเข้ามาใช้ในการถ่ายทอดการบรรเลงรวมวง ได้แก่ ความพร้อมเพรียงของคั่นซึกสละล้อและไม้ตีดของซึง การขึ้นเพลงโดยใช้สละล้อเล็ก เนื่องจากเป็นผู้นำวง การบรรเลงรับร้องและการบรรเลงลำลองอย่างดนตรีไทย ทำให้การบรรเลงรวมวงของวงสละล้อ ซึง เกิดการพัฒนาขึ้นจากเดิมและเป็นแบบอย่างของการบรรเลงวงสละล้อ ซึง

4. การสืบทอดดนตรีพื้นเมืองล้านนาของเจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่

4.1 ลูกศิษย์ที่เรียนในวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่

การสืบทอดในกลุ่มลูกศิษย์ที่เรียนในวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ ลูกศิษย์กลุ่มนี้ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพครูดนตรีไทย สอนที่วิทยาลัยนาฏศิลป์และโรงเรียนเขตพื้นที่ภาคเหนือ จึงได้ถ่ายทอดดนตรีพื้นเมืองล้านนาเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนในหลักสูตร เช่น ครูกรมล ตั้งตัว ได้ถ่ายทอดให้กับนักเรียนโรงเรียนวัฒโนทัยพายัพ จังหวัดเชียงใหม่ ครูบุญถึง พระยาชัยและครูบัณฑิต ศรีบัว ได้ถ่ายทอดให้กับนักเรียน นักศึกษาวิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัย และครูบุญถึง พระยาชัย ได้ถ่ายทอดให้กับผู้วิจัย ครูจตุพร วงศ์พันธ์ ได้ถ่ายทอดให้กับนักเรียนโรงเรียนสวนบุญโญปถัมภ์ จังหวัดลำพูน ครูรักเกียรติ ปัญญาศ ได้ถ่ายทอดให้กับนักเรียน นักศึกษาวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปทุมทิพย์ กาวิลได้ถ่ายทอดให้กับนักเรียน นักศึกษาวิทยาลัยนาฏศิลป์พะเยา และผู้วิจัย

4.2 ลูกศิษย์ช่างสร้างเครื่องดนตรี

เป็นกลุ่มช่างสร้างเครื่องดนตรีที่ทำงานอยู่กับเจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ ได้รับถ่ายทอดดนตรีพื้นเมืองล้านนา ได้แก่ นายบุญมา สะดุ้งและนายประสิทธิ์ โกกระธรรม ซึ่งไม่ได้ถ่ายทอดให้กับผู้ใด นายบุญรัตน์ ทิพย์รัตน์ได้ถ่ายทอดให้กับนายณัฐวรรณ์ ทิพย์รัตน์ (หลาน)

4.3 ลูกศิษย์ทั่วไป

เป็นกลุ่มนักดนตรีและผู้สนใจที่ได้เรียนรู้และรับคำแนะนำจากเจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ เป็นครั้งคราว ได้แก่ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล รองศาสตราจารย์ปกรณ์ รอดช้างเผื่อน เป็นต้น

บทสรุป

จากการศึกษาชีวประวัติและผลงาน พบว่า เจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ เกิดและเติบโตในตระกูลเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ จึงมีโอกาสศึกษาดนตรีไทยตั้งแต่ในช่วงแรกที่พระราชยาเจ้าดารารัศมีโปรดฯ ให้นำดนตรีมาเผยแพร่ อีกทั้งยังได้เรียนดนตรีไทยและดนตรีพื้นเมืองล้านนากับบิดาจึงซึมซับดนตรีพื้นเมืองล้านนามาตั้งแต่วัยเด็ก จนเป็นผู้มีความสามารถโดดเด่นในการบรรเลงดนตรีพื้นเมืองล้านนา นอกจากนั้นยังมีฝีมือในการสร้างเครื่องดนตรี ซึ่งเจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ ได้นำเอกลักษณ์ของดนตรีไทยมาพัฒนาการสร้างเครื่องดนตรีสละและซึง ให้มีขนาดและระดับเสียงต่าง ๆ กัน อีกทั้งยังสร้างสละสามสายและนำลูกบิดกีตาร์มาใช้กับซึง เพื่อแก้ไขปัญหาระดับของเสียงที่ลดลงระหว่างการบรรเลง พัฒนาวีธีการบรรเลง และการประสมวงสละ ซึ่ง จนมีมาตรฐานเป็นแบบแผนที่ได้รับยอมรับและแพร่หลายในวงกว้าง นอกจากนั้นยังริเริ่มการบรรเลงเพลงไทยสำเนียงลาว ด้วยเครื่องดนตรีพื้นเมืองล้านนา ริเริ่มวงสละ ซึ่งผสมซิมและซิมเหล็ก อีกทั้งยังมีผลงานการประพันธ์เพลง เช่น การประพันธ์เพลงโหมโรงเอื้องเงินและเพลงสาวไหม จึงได้รับรางวัล ศิลปินพื้นบ้านดีเด่น สาขาดุริยางคศิลป์ ประจำปี 2528

ด้านการถ่ายทอดความรู้ด้านดนตรีพื้นเมืองล้านนา สืบเนื่องมาจากเจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ ได้รับเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีพื้นเมืองล้านนา ณ วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ เครื่องดนตรีที่ได้ถ่ายทอดเป็นหลักคือ สละและซึง

การต่อเพลงจะเริ่มต่อเพลงในกลุ่มเพลงพื้นฐานก่อน จากนั้นจะต่อเพลงในกลุ่มชั้นกลางและเพลงในกลุ่มชั้นสูง วิธีในการถ่ายทอดสละสล้อและซิ่ง ใช้วิธีการสาธิตให้ดูแล้วให้ปฏิบัติตามและใช้การนอยเสียง ส่วนการถ่ายทอดการบรรเลงรวมวง จะเน้นความพร้อมเพรียงของคันทักสละสล้อและไม้ตีของซิ่ง มีการบรรเลงรับร้องและการบรรเลงลำลอง อย่างดนตรีไทย การถ่ายทอดกลวิธีพิเศษกลวิธีการบรรเลงแบบดั้งเดิมของดนตรีพื้นเมืองล้านนา ได้แก่ ซอกเสียง และเช็ดนิ้ว และกลวิธีพิเศษของดนตรีไทย ได้แก่ การพรม การสะบัด การสะบัดคันทัก การแปรทำนองและการรวไม้ตี

การสืบทอดดนตรีพื้นเมืองล้านนาของเจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ พบว่ามีการสืบทอด คือ การสืบทอดในกลุ่มลูกศิษย์ที่เรียนในวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่เป็นสำคัญ เนื่องจากลูกศิษย์กลุ่มนี้ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพครูดนตรีไทย สอนที่วิทยาลัยนาฏศิลป์และโรงเรียนเขตพื้นที่ภาคเหนือ จึงได้ถ่ายทอดดนตรีพื้นเมืองล้านนาเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนในหลักสูตร

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาการสืบทอดดนตรีพื้นเมืองล้านนาของเจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ ผู้วิจัยพบข้อมูลที่เหมาะสมควรทำวิจัยต่อไป ได้แก่ การสืบทอดการขับร้องพื้นเมืองของราชสำนักเชียงใหม่ กรรมวิธีการสร้างสละสล้อสามสายของเจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่

กิตติกรรมประกาศ

การดำเนินการวิจัยอยู่ในความอนุเคราะห์ของศูนย์เชี่ยวชาญเฉพาะทางวัฒนธรรมดนตรีไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

- ธีรยุทธ ยวงศรี. (2540). *การดนตรี การขับ การพ้องล้านนา*. เชียงใหม่: สุริวงค์บุ๊คเซนเตอร์.
- ประเมศวร์ สรรพศรี. (2555). *เจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ การสืบทอดภูมิปัญญาการสร้างสละสล้อและซิ่ง*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. วัฒนธรรมและการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พูนพิศ อมาตยกุล. (2530). *เอื้องเงิน ที่ระลึกในงานบรรจุอัฐิเจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่*. กรุงเทพมหานคร: รัชศิลป์